

Anna Langer

Wyższa Szkoła Zarządzania Ochroną Pracy w Katowicach

Kreowanie miejskiej przestrzeni przez działaczy społecznych w Lublinie*

Abstract: The aim of the article is to present how the chosen social group acts to appropriate, affect and transform the urban space of Lublin. Members of the group are called social activists, workers for voluntary causes, civil society members or new townsmen and they have taken many actions to modify the Lublin urban space.

The article is based on qualitative research. 68 conversational interviews have been conducted in Lublin. The interviewees' attempts of introducing changes in the city most frequently came down to choosing one of the three ways of involvement: 1) alternative-defiant activities were all types of expression connected with visual and performance street art. They were mostly illegal and the social activists acted unofficially, or they declared their affiliation to this kind of groups; 2) cooperative-consensual actions were connected with the worker's activities for Lublin's preparation and participation in gaining title of European Capital of Culture 2016. They were also connected with interlocutors that usually aimed at improving the quality and culture of the urban space, bettering the city's aesthetics, working towards improving the infrastructure by means of lobbying, dialogue, involvement in the process of area planning; 3) work in organizations focusing on the subject of collective memory and other forms of identity. Social activists in this group organized events related to the history of Lublin, its traditions and cultural heritage to emphasize its value.

What is more, five types of activists were possible to identify: 1) personal goals performer, 2) leader of the chosen social environment, 3) volunteer responsible for the common good, 4) analyst improving urban infrastructure, 5) animator concerned about urban space.

Key words: forms of social activity, creation of urban space in Lublin, qualitative research, types of activists

* Referat stanowi skrót części wniosków zamieszczonych w mojej pracy doktorskiej pt. *Przestrzeń społeczna wielkiego miasta w świadomości działaczy społecznych. Na przykładzie badań socjologicznych w Lublinie*, napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab., prof. KUL Jana Szymczyka, obronionej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II.

Wstęp

Miasto to przestrzeń będąca dużym skupiskiem ludzi, a zarazem teren, na którym występuje natężenie różnego rodzaju zjawisk i tarć ekonomicznych, politycznych i społecznych. Za Bohdanem Jałowieckim (2010, s. 304) można wymienić największych aktorów, którzy kształtują miejską przestrzeń, czyli: inwestorów (korporacje krajowe i o zasięgu międzynarodowym, władze publiczne, zarówno rządowe, jak i lokalne), regulatorów (władze i urbaniści), wykonawców (budujący, deweloperzy), recenzentów (media lokalne i ogólnopolskie), kontestatorów (organizacje ekologiczne i stowarzyszenia *not in my backyard*, w skrócie — NIMBY). Na uwagę zasługuje fakt, że w grupie kontestatorów wymienione są tylko ruchy ekologiczne i wspomniane NIMBY (Jałowiecki, Szczepański, 2006, s. 291), co skłania do refleksji i postawienia pytań, czy jest więcej tego rodzaju niezadowolonych, niegodzących się na zastaną rzeczywistość podmiotów i w jaki sposób partycypują one w wytwarzaniu miejskich przestrzeni.

Celem referatu jest wskazanie, jak działają obywatele, którzy aktywnie szukają sposobów rozwiązywania problemów zauważanych w otaczającej ich przestrzeni. W pierwszej części artykułu przedstawiono rozważania teoretyczne dotyczące wpływu aktywności obywatelskiej na kształtowanie miejskiej przestrzeni oraz eksplikację oddziaływania inwestycji w dziedzinę kultury na rozwój miasta, a także jej znaczenie dla Lublina. W drugiej części opisano badania jakościowe przeprowadzone w Lublinie. Następnie zaprezentowano trzy podstawowe rodzaje działań podejmowanych przez działaczy, a każdy rodzaj prac zilustrowano poszczególnymi typami działaczy oraz przykładami ich aktywności, o których wspominali oni podczas badań prowadzonych w Lublinie¹. W ten sposób opisano kolejno działania;

- 1) alternatywno-kontestacyjne (podejmowane przez realizatorów indywidualnych planów i zamierzeń oraz przez liderów wybranego środowiska społecznego),
- 2) działania kooperatywno-konsensualne (realizowane przez ochotników odpowiedzialnych za określone dobro wspólne i analityków usprawniających infrastrukturę miejską),
- 3) działania na rzecz pamięci zbiorowej (inicjowane przez animatorów dbających o pamięć miejsca).

Znaczenie aktywności obywatelskiej i rola kultury w mieście

Kreowanie przestrzeni w miastach było zawsze domeną przedsiębiorców, organizacji gospodarczych, instytucji politycznych (Jałowiecki, Szczepański,

¹ Badania prowadzone były w ramach wspomnianej pracy doktorskiej.

2006, s. 372—373) i niewątpliwie mają one nadal najbardziej zauważalny wpływ na to, jak miasta wyglądają. Jednocześnie jednak dzięki zmianom gospodarczym, politycznym, społecznym, które dokonały się w Polsce po 1989 roku, zagadnienie tworzenia przestrzeni publicznej, oddziaływania na nią i decydowania o jej jakości i kształcie stało się udziałem miejskich samorządów oraz grup obywateli. Zmiany te można określić kształtowaniem się i rozwojem społeczeństwa obywatelskiego. Polega ono na „włączaniu się jednostek w sprawy szerszej zbiorowości, współdziałaniu z innymi w sytuacji zależności interesów” (Surdej, 2000, s. 83—84). Edmund Wnuk-Lipiński (2008, s. 120) określa to jako tworzenie „szczególnego rodzaju przestrzeni społecznej, wypełnionej niewymuszonym stowarzyszeniem się ludzi oraz siecią powiązań między nimi”. Może się to odbywać z udziałem wielu różnych aktorów społecznych, funkcjonujących zarówno w formalnych organizacjach, stowarzyszeniach, jak i w ruchach społecznych czy oddolnych inicjatywach o mniejszym stopniu formalizacji (Filar, Kubicki, red., 2012, s. 18). Ta różnorodna aktywność społeczna, określana partycypacją, to proces, „w trakcie którego przedstawiciele społeczeństwa uzyskują wpływ, a pośrednio i kontrolę, nad decyzjami władz publicznych, gdy te decyzje mają bezpośredni lub pośredni wpływ na ich własne interesy” (Długosz, Wygnański, 2005, s. 11). Powód przyzwolenia na taki stan rzeczy to możliwość znajdowania rozwiązań w odniesieniu do dostrzeganych problemów przez tych, których te problemy dotyczą. Działacze różnego typu organizacji jawią się zatem jako grupa świadoma, zmotywowana obserwowanym porządkiem do konkretnych interwencji, aktywnego udziału w kreowaniu środowiska, w którym żyje. Tym samym stworzona jest szansa, że pojawiające się pomysły i inicjatywy będą bardziej adekwatne i akceptowane przez większość społeczeństwa.

Opisana idea sprawdza się głównie w środowiskach lokalnych, „tutaj bowiem władza jest blisko obywatela, a także dlatego, że jest to obszar zaspokajania podstawowych potrzeb społecznych” (Lewenstein, 2010, s. 28). Takie ujęcie zmotywowało Pawła Kubickiego (2011) do znalezienia nowego określenia dla aktywności społecznej w miastach. W ten sposób zrodziło się pojęcie „nowi mieszczanie”, oznaczające osoby wykształcone, otwarte, działające w organizacjach pozarządowych i w organizacjach niesformalizowanych (2011, s. 36). „Nowi mieszczanie, starając się przeciwdziałać negatywnym zmianom w swoich miastach, w obliczu bierności, a nierzadko przy współudziale władz lokalnych, tworzą liczne organizacje i inicjatywy stawiające sobie za cel ochronę tożsamości ich miasta. Wzmoczoną aktywność w tym zakresie obserwujemy wraz ze zmieniającymi się funkcjami Internetu, coraz częściej wykorzystywanego do budowania kapitału społecznego i mobilizacji do współdziałania” (2011, s. 77). Kubicki widzi bezpośredni związek między nasyceniem jakiejś przestrzeni działalnością na rzecz miasta, czyli między tym, co określa „obywatelskością”, a otwartością, kulturą miejską, innowacyjnością (2011, s. 77). Podkreśla też, że szczególnej uwagi wymagają oddolne inicjatywy lokalne i coraz większy wzrost zaufania społecznego i tolerancji dla odmienności etnicznej, kulturowej. Dostrzega zdolność szybkiego reagowania na zmiany oraz dostosowywania się do wymogów sytuacji, umiejętność działania

poza przyjętymi schematami, przy braku jakichś znaczących środków finansowych (2011, s. 86—90).

Określenia „nowi mieszczenie”, w odniesieniu do środowiska osób działających na rzecz miasta, używa także Marcin Skrzypek — obserwator i aktywny uczestnik środowisk zaangażowanych na rzecz Lublina. Stwierdza on, że „najogólniej rzecz biorąc, chodzi tu o ludzi, którzy uznają miasto za swoje odrębne środowisko życia, za »małą ojczyznę«, z którą się identyfikują, którą poznają, preferują, o którą starają się dbać, w której spędzają czas wolny. Przybiera to bardzo różne formy, jednak chyba najbardziej nazwa »nowi mieszczenie« pasuje do ludzi związanych z kulturą przestrzeni” (Skrzypek, Cis, 2011, s. 175).

Z wypowiedzi Kubickiego i Skrzypka wynika, że „nowy mieszczanin” to po prostu zaangażowany w sprawy lokalne obywatel. W literaturze znaleźć można jeszcze takie określenia, jak: świadomy obywatel, sprawca aktywizacji, lider zmian, partner dialogu obywatelskiego, aktor życia publicznego, społecznik (Pawłowska, 2010, s. 34—35). Aktywność społeczna na poziomie organizacji, instytucji, ruchów społecznych, którą podejmują tak określone podmioty, jest akceptowana przez władze, umożliwia bowiem rozwój społeczeństwa obywatelskiego. Wszelkie formy włączania się ludzi w działania są zjawiskami pożądanymi z punktu widzenia podstawowych wartości i norm demokracji czy przyzwolenia na propozycje działań kreowanych jako *button up* — „od dołu”.

Warto przy tym zauważyć, że działacze opisywani w dalszej części artykułu koncentrują swoją działalność głównie wokół zagadnień związanych z kulturą. Funkcjonują oni w mieście określanym jako przemysłowe, w którym dominują sektory usługowe, a prym wiodą funkcje rekreacyjne, spędzania wolnego czasu czy łączące się z życiem kulturowym i naukowym (Santera-Szeliga, 2013, s. 414). Władze miejskie są na ogół przychylnie nastawione do kwestii związanych z aktywnościami społecznymi koncentrującymi się wokół szeroko rozumianej kultury. Wynika to zapewne ze świadomości zysków, jakie płyną z inwestycji w tę dziedzinę. W literaturze z jednej strony akcentowane są korzyści społeczne. Dragan Klaić (2010, s. 65) wskazuje, że kultura daje szansę na poszerzanie procesów partycypacji społecznej, czyli włączanie obywateli w strategię decydowania o sobie i przyszłości miejsca, w którym żyją. Ten wątek podejmuje też Karol Franczak (2015, s. 93), wspominając o zysku społecznym, polegającym na pobudzaniu działalności obywatelskiej czy powiększaniu zasobów wiedzy i uwrażliwieniu społeczeństwa. Przy tym podkreśla on jeszcze inny rodzaj zysku: „[...] kultura ma wspomagać rozwój gospodarczy [...] skierować gospodarkę na nowe tory, zwiększyć jej innowacyjność i przeformułować role zawodowe realizowane przez współczesnych pracowników” (2015, s. 93). Zagadnienie rozwoju i powiązania między dziedziną kultury a ekonomią wybrzmiewa także w stwierdzeniach Andrzeja Klasika (2010, s. 51), który wymienia dwa procesy: ekonomizacji kultury, czyli „przenikania do sektora kultury (w tym także do kultury wysokiej) aktywności przedsiębiorczej i menedżerskiego stylu kierowania instytucjami kulturalnymi”, oraz kulturyzacji gospodarki, polegającej na tym, że „twórczość artystyczna i produkcja kulturalna znajdują zastosowanie w przemyśle i usługach, będąc tam źródłem innowacji” (2010, s. 62).

Joanna Santera-Szeliga zwraca uwagę na fakt, że kultura i jej rozwój może stanowić czynnik decydujący o wzroście potencjału całego miasta dzięki podnoszeniu jego atrakcyjności, budowaniu marki i siły przyciągającej nowe inwestycje, a co za tym idzie także tworzeniu nowych miejsc pracy i podnoszeniu jakości życia mieszkańców (Santera-Szeliga, 2013, s. 415). Tym samym miasto, w którym rozwija się kultura, staje się bardziej konkurencyjne, atrakcyjne i może zyskać przewagę nad innymi ośrodkami. W tym kontekście rozważania na temat rozwoju miasta prowadzą często do narracji skupionej wokół budowania tego, co określane jest mianem „kreatywne”: klasy, przemysłów, miast, gospodarki opartej na wiedzy². Niewątpliwie określenia te sprawdzają się w przypadku dużych metropolii i wszędzie tam, gdzie innowacyjność styka się z przedsiębiorczością, technologią, działalnością artystyczną, tworząc siłę napędową miast postindustrialnych.

W przypadku opisywanego w artykule Lublina można mówić nie tyle o mieście kreatywnym, ile o aspiracjach do takiego określenia³. Władze miasta są tego świadome, co znajduje wyraz w dokumentach strategicznych dotyczących przyszłości miasta, w których uwzględniono znaczenie kultury, dziedzictwa⁴. Ponadto na „postrzeganie wydatków na kulturę jako [...] inwestycji w rozwój” (Czardybon, Skrzypkowski, 2015, s. 13) miały także wpływ specyficzne warunki, jakimi było ubieganie się miasta o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016 (ESK 2016). Wiele grup działaczy zajmujących się wieloaspektowo miejską przestrzenią zaczęło się oficjalnie wypowiadać na temat własnej działalności. Ich prace dotąd niezauważane bądź postrzegane jako zbędne czy wręcz w niektórych przypadkach jako niezgodne z prawem, stały się atutem dla miasta, pragnącego ukazać rodzaje aktywności społecznych podejmowanych przez mieszkańców, ich zainteresowanie sprawami Lublina i włączanie się w przygotowywanie aplikacji o tytuł ESK 2016. Władze i osoby odpowiedzialne za zagadnienia związane z konkursem upatrywały

² Ileokroć występuje określenie „kreatywne”, najczęściej wiąże się z działalnością twórczą lub opierającą się na wiedzy, która jest chroniona przez prawo własności intelektualnej. Działalność ta często związana jest z kulturą i sztuką. Richard Florida zaliczał do klasy kreatywnej takie grupy, jak: „[...] naukowcy i inżynierowie, artyści estradowi, aktorzy, projektanci i architekci, poeci i powieściopisarze [...], analitycy think-tanków [...], programiści, inżynierowie [...], twórczy profesjonaliści” (Florida, 2010, s. 83—84). Florida postuluje także używanie określenia „kreatywne miasto i region”, czyli przestrzeń, która charakteryzuje się innowacyjnością, otwartością, wysoką jakością życia itp. (Florida, 2009, s. 109).

³ Staje się to bardziej realne, jeśli oprócz popierania przez władze miejskie inicjatyw kulturowych prowadzona jest równolegle rozbudowa infrastruktury interesującej z punktu widzenia osób z wysokim kapitałem społecznym, widoczna jest dbałość o tworzenie placówek badawczych, a także infrastruktury drogowej. Chodzi tu zatem o przemyślaną rozbudowę gospodarki mogącej stanowić konkurencję.

⁴ Przykładem takiego dokumentu może być *Strategia rozwoju Lublin 2020 (konsultacje społeczne)*, w: www.um.lublin.pl [dostęp: 4.07.2017], w którym podkreślone zostało „wzmacnianie walorów środowiskowych i kulturowych, stanowiących »posag« następnych pokoleń” (tamże, s. 4). Z kolei w *Strategii Rozwoju Lublina na lata 2013—2020* (Urząd Miasta Lublin) zaznaczono dbałość o kulturę przestrzeni (tamże, s. 44), rozwój kultury czasu wolnego (tamże, s. 46) czy konieczność wspierania przemysłów kreatywnych (tamże, s. 60).

w wygranej szans na promocję miasta i zwiększone zainteresowanie nim zarówno turystów, jak i potencjalnych inwestorów.

Szukanie nowych dróg rozwoju dla Lublina, świadomość zysków płynących z kultury i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, a także procesy związane z udziałem miasta w konkursie o tytuł ESK 2016 stworzyły korzystne warunki do funkcjonowania różnych podejmowanych przez mieszkańców form aktywności społecznych, które zostaną opisane w dalszej części artykułu.

Kontestatorzy zjawisk zachodzących w przestrzeni Lublina — szczegóły badań

Podstawą do przedstawionych w artykule stwierdzeń dotyczących grupy określonej jako działacze społeczni stały się badania jakościowe przeprowadzone w okresie od grudnia 2010 roku do maja 2011 roku. Miejszem badań był liczący 323 944 mieszkańców (*Dane demograficzne...*, 2017), położony we wschodniej Polsce Lublin, który uzyskał prawa miejskie w 1317 roku. Lata najbardziej intensywnego rozwoju miasta przypadają na okres od XV do połowy XVI wieku. Lublin był wtedy nazywany miastem jarmarków, handlu, miejscem łączenia się wielu strategicznych szlaków komunikacyjnych, „Lublinem trybunalskim” — siedzibą ważnych ciał politycznych, miastem unii polsko-litewskiej (Wójcikowski, Wójcikowski, 2006, s. 10). Ponownie zaczął się odradzać pod koniec XIX i na początku XX wieku, kiedy szczycił się mianem miasta przemysłowego, jako miejsce lokalizacji wielu ważnych przedsiębiorstw, manufaktur i firm. Obecnie Lublin najczęściej bywa kojarzony z uczelniami wyższymi (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II czy Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej), ale także z Majdan-kiem — byłym niemieckim obozem koncentracyjnym. Konkurs o tytuł ESK 2016, a także działania badanych podmiotów wpisały się w zasygnalizowane wcześniej poszukiwania optymalnych rozwiązań wpływających na bardziej intensywny rozwój miasta i zwiększenie jego znaczenia na arenie krajowej i międzynarodowej.

Badania polegały na przeprowadzeniu 68 wywiadów jakościowych, **z wykorzystaniem techniki badawczej w postaci kwestionariusza wywiadu pogłę- bionego (częściowo ustrukturyzowanego)**. Dobór próby odbył się dwuetapowo. W pierwszej fazie badań był on celowy, wybrano bowiem te podmioty, które miały w statutach zapis o działaniach na rzecz przestrzeni Lublina (od ochrony wartości historycznych, po promowanie walorów przyrodniczych, kulturowych, miejsc pamięci). Analizowano działania organizacji, podejmowane formy aktywności społecznej, odnoszące się do samego miasta i jego przestrzeni. Pozwoliło to wyodrębnić organizacje skoncentrowane na przestrzeni miasta. Ta droga postępowania była szczególnie pomocna w wyborze inicjatyw o niewielkim stopniu formalizacji, często nieposiadających statutów ani stałej siedziby. Uwzględnione zostały organi- zacje powstałe na terenie Lublina, aktywnie działające lub podejmujące próby jego

odnowy. W pierwszym etapie badań odrzucone zostały stowarzyszenia „fachowców”: architektów, urbanistów, instytucje i agendy związane z lubelskim Urzędem Miasta, muzea, czyli te jednostki, które miały formalny i uregulowany, często narzucony administracyjnie sposób działania. Założono, że nie będą analizowane także te podmioty, które zainteresowane były przestrzenią z powodów komercyjnych (np. inwestorzy, deweloperzy, biznes). W drugiej fazie badań zastosowano dobór próby metodą kuli śnieżnej. Każda osoba z pierwszej grupy proszona była o podanie listy organizacji bądź osób zaangażowanych w prace na rzecz przestrzeni Lublina. Na tym etapie zweryfikowano także niektóre z pierwszych założeń dotyczących doboru podmiotów do badań, gdyż okazywało się, że wykluczone na początku jednostki pracowały społecznie na rzecz Lublina. Badania zakończono, kiedy we wskazaniach podawanych przez interlokutorów przestały się pojawiać nowe nazwiska lub stanowiły one jednorazowe propozycje czy sugestie.

Na potrzeby badań przyjęto, że sformułowanie „kontestator”, „działacz społeczny” oznacza osobę angażującą się w prace na rzecz przestrzeni miasta, przyłączającą się do nich dobrowolnie, świadomą procesów zachodzących w przestrzeni, zmotywowaną do konkretnych interwencji i aktywnego udziału w jej kreowaniu. Przez to działacz wyraża swój stosunek do przestrzeni miasta, tworzy ją, zmienia, naznacza, zawłaszcza. Funkcjonuje najczęściej w różnego rodzaju organizacjach, przy czym nie są one traktowane jako jeden model czy wzór postępowania (występują bowiem dystynkcje złożoności podejmowanych zadań, ich efektywności, formalizacji struktury). Zaangażowanie i dążenie do zmian tak rozumianego działacza społecznego pozwala też stosować wobec niego określenia popularne w dyskursie na temat aktywnych jednostek społeczeństwa obywatelskiego wspomniane w poprzedniej części artykułu.

Na podstawie przeprowadzonych eksploracji można wskazać trzy najczęściej występujące rodzaje działań związanych z przestrzenią Lublina, czyli wspomniane we wstępie prace alternatywno-kontestacyjne, kooperatywno-konsensualne i działania na rzecz pamięci zbiorowej. Dzięki przeanalizowanym elementom, takim jak: cel podejmowanej aktywności społecznej, jej legalność, trwałość jej rezultatów w przestrzeni Lublina, stopień formalizacji struktur, w ramach których podejmowane były prace, relacje działaczy z mieszkańcami i władzami miasta, możliwe było także wskazanie pięciu podstawowych typów działaczy społecznych, którzy angażują się w wyodrębnione prace na rzecz Lublina. W dalszej części artykułu opisano zarówno prace, jak i podejmujących je działaczy.

Działania alternatywno-kontestacyjne

Działania alternatywno-kontestacyjne skupione były wokół organizacji nieformalnych lub niezrzeszonych sympatyków konkretnych idei, tworzących środowisko osób podobnie myślących, dzielących pasję. Ten typy zaangażowa-

nia, w zależności od poglądów oceniających je osób, określany był z jednej strony jako *street art*, działania artystyczne, a z drugiej jako samowolka lub wręcz wandalizm.

Działacz realizator indywidualnych celów i idei

Pierwszy typ działacza angażującego się w prace alternatywno-kontestacyjne to „działacz realizator indywidualnych celów i idei”. Osoba taka nastawiona była na natychmiastową realizację zakładanego projektu, często funkcjonowała nielegalnie. Efekty prac w miejskiej przestrzeni były najczęściej krótkookresowe, nietrwałe, a działający godził się z tym, że mogą one podlegać dalszym zmianom, ponieważ pozostawiane były w przestrzeni publicznej. Mieszkańców traktował ów działacz jak widownię, nie dążył do kontaktu z władzami samorządowymi. Najczęściej funkcjonował w ramach niesformalizowanego środowiska. Określany był mianem kontestującego, niezależnego indywidualisty, łamiącego konwencje, manifestującego swoje ujęcie przestrzeni, dbającego przede wszystkim o własną ekspresję. Przestrzeń była dla niego szeregiem znaków, które można interpretować, zmieniać, odczytywać, nadawać im nowe sensy. Zmieniał on małe fragmenty w mieście. Głównym beneficjentem podejmowanych prac był sam działacz, który odczuwał satysfakcję z wprowadzonych przez siebie zmian. Tego typu osoby angażowały się po pierwsze w działania krótkotrwałe i efemeryczne, np.: *performance*, taki jak „Bojownicy o wolność tańca”, polegający na naśladowaniu ludzika z sygnalizacji świetlnej na przejściach dla pieszych. Inne działania to rozsypywanie szklanych kulek między kamieniami brukowymi w celu ubarwienia ulicy czy nagrywanie dźwięków w miejskiej przestrzeni, a następnie wykorzystywanie ich jako części składowych utworu, większej kompozycji. Na lubelskich ulicach można było obserwować także *adbusting*, „wchodzenie w dialog” z „szatą informacyjną” miasta, jej znakami graficznymi, symbolami, reklamami w przestrzeni publicznej, czyli np. ich zmienianie, dopisywanie, odkrywanie wcześniejszych fragmentów billboardów (Niżyńska, 2011, s. 80—81), komponowanie ich z otoczeniem, w którym się znalazły.

Działacze określani jako realizatorzy indywidualnych celów i zamierzeń angażowali się również w „mikrodziałania”, które miały formę „małego manifestu”. Chodzi tu o takie akcje, jak urządzenie pikników w zaniedbanej i zdegradowanej przestrzeni Parku Ludowego. Tego typu akcje pokazywały, jak potencjalnie można by było tę omijaną przez większość mieszkańców przestrzeń wykorzystać. Ponadto przestrzeń służyła jako tło do manifestowania niezadowolenia z posunięć władz miejskich (Szczepański, 2005, s. 246), np. ze zorganizowania na Placu Litewskim lodowiska, które kosztowało podatników 700 tys. złotych. W czasie kampanii wyborczej działacze zrobili obrys tego lodowiska z podpisem: „Tu prezydent Andrzej Pruszkowski zamroził 700 tys. złotych”. Druga z takich akcji dotyczyła wyciętych drzew przy ulicy Kołłątaja. Chcąc pokazać niezadowolenie z tego faktu, działacze w miejsce usuniętych drzew postawili żałobne klepsydry z informacją

o likwidacji jesionów. Podobne klepsydry zawiesili w Urzędzie Miasta na drzwiach urzędników odpowiedzialnych za te decyzje.

Opisywany typ działacza angażował się ponadto w partyzantkę ogrodniczą — *guerrilla gardening*, polegającą najczęściej na „niedozwolonej, potajemnej uprawie ziemi należącej do kogoś innego” (Reynolds, 2009, s. 5), by przekształcić zaniedbaną przestrzeń publiczną w zieloną, kwitnącą i miłą dla oka bądź też w takie miejsca, w których można wyhodować rośliny jadalne. Należy podkreślić, że w czasie prowadzenia badań w działania tego typu angażowały się głównie środowiska anarchistyczne, dążące nie tyle do estetyzacji przestrzeni miasta, ile do zaznaczenia swojej w nim obecności, zrobienia czegoś wbrew władzom miejskim.

Działacz lider wybranego środowiska społecznego

Drugi typ działacza, podobnie jak pierwszy, związany był z pracami alternatywno-kontestacyjnymi, a określać go można mianem „działacza lidera wybranego środowiska społecznego”. Jego celem była pomoc konkretnej grupie ludzi działających w przestrzeni miasta w podobny sposób. Oznaczało to najczęściej pracę na rzecz stworzenia miejsca do wspólnej środowiskowej działalności. Często akcje przeprowadzane były nielegalnie, ale jeśli wymagał tego interes środowiska, tego typu działacz podejmował formy aktywności jawnie i zgodnie z prawem. Również jeśli wymagała tego sytuacja, a cele środowiska były przez to łatwiej osiągalne, zaczynał on funkcjonować w ramach określonej struktury organizacyjnej czy inicjował współpracę z władzami samorządowymi. Jednocześnie jednak wciąż uważał się za niezależnego. Efekty pracy liderów wybranego środowiska społecznego pozostawały zazwyczaj w przestrzeni dłużej niż prace pierwszego typu działaczy. Głównym beneficjentem grupy skupiającej drugi typ działaczy byli oni sami i ich środowisko.

Jako przykład aktywności działaczy liderów wybranego środowiska społecznego można wskazać przede wszystkim graffitiarzy. Największe, najbardziej znaczące i rozpoznawane wydarzenia związane ze zjawiskiem graffiti w Lublinie, po których zostawał „trwały” ślad w mieście, animowane były przez Europejską Fundację Kultury Miejskiej. Murale i graffiti powstające w ramach organizowanych festiwali „nanoszone” były dzięki staraniom liderów tworzącego je środowiska na wybrane ściany po wcześniejszych ustaleniach z właścicielami budynków, przy wsparciu wielu sponsorów i po poinformowaniu władz miasta. Drugi rodzaj omawianych działań to zajmowanie i przekształcanie konkretnej powierzchni, dostosowanie jej do potrzeb wybranej grupy, a konkretnie tej, która twierdziła, iż „*zesquatowała* sobie przestrzeń” w Lublinie. Miejsce, które nazywane było *squatem*, dotyczyło utworzenia skateparku. Działania badanych wiązały się z przemianą opuszczonego i zdewastowanego piętra budynku przy ulicy Droga Męczenników Majdanka 6a oraz uporządkowaniem jego otoczenia. Tym samym powstał ósmy kryty skatepark w Polsce, a pierwszy wybudowany na squacie, o powierzchni 530 m², przeznaczony do jazdy na deskorolce.

Działania kooperatywno-konsensualne

Prace, które nazwane zostały kooperatywno-konsensualnymi, wiązały się najczęściej z przygotowaniem Lublina do konkursu o przyznanie tytułu Europejskiej Stolicy Kultury 2016 oraz z różnego rodzaju forami internetowymi, na których generowane były pomysły dotyczące przyszłości miasta i poprawy jakości jego przestrzeni. Do zadań związanych z tymi inicjatywami przystąpiło wiele osób, które szybko weszły w dialog z władzami miasta, wypracowując wspólnie określone rozwiązania dla Lublina.

Działacz ochotnik odpowiedzialny za określone dobro wspólne

Kolejny, trzeci typ działacza to „działacz ochotnik odpowiedzialny za określone dobro wspólne”, poświęcający się dla wybranego projektu, konsultacji, akcji. Tego typu działacz angażował się w projekty przynoszące korzyści całemu miastu. Mieszkańcy i władze miasta stanowiły obiekt zainteresowania owego działacza wtedy, kiedy ich włączenie się w prace albo też wspólne uzgodnienia przyczyniały się do lepszej realizacji projektu i większej efektywności podejmowanych form aktywności społecznej. Podobnie legalność i sposób organizacji działań to zagadnienia, co do których ów działacz nie przyjmował na początku żadnych założeń; wynikały one z rodzaju projektu, jego specyfiki. Osoby wybierające ten typ funkcjonowania często uważały siebie za członków ruchu społecznego, grup samoorganizujących się. W przypadku sukcesu zakładanego projektu beneficjentami mogli zostać zarówno sami działacze, jak i władze, mieszkańcy, a efekty prac mogły być długotrwałe.

Działacze ochotnicy odpowiedzialni za dobro wspólne preferowali formy aktywności społecznej, dla których podłożem lub sposobem pracy były różnego rodzaju formy porozumienia i (lub) komunikacja przez Internet (fora, profile na portalach społecznościowych, listy dyskusyjne).

Opisywany typ działaczy stał się w Lublinie szczególnie popularny, kiedy miasto ubiegało się o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016. W krótkim czasie społeczny entuzjazm doprowadził do powstawania wielu nowych grup funkcjonujących formalnie, jak i różnorodnych grup dyskusyjnych w Internecie. Pojawiła się także narracja oscylująca wokół zagadnień samoorganizacji i mobilizacji społecznej jako elementów ruchu społecznego. Jako pierwsza wyłoniła się dyskusyjna grupa internetowa Enter 2016, będąca forum z informacjami i pomysłami na temat uczestnictwa Lublina w ESK 2016, a także towarzyszące temu spotkania działaczy organizacji społecznych i środowiska mediów. Konsekwencją spotkań było powołanie nieformalnego, „samozwańczego” Społecznego Komitetu Organizacyjnego ESK Lublin 2016 (SPOKO), składającego się z ludzi, którym podobała się idea Lublina — miasta kultury i wszystkich wydarzeń z tym związanych, chcących uczestniczyć zarówno w samych przygotowaniach, jak i w późniejszej realizacji

konkretnych zadań. Przyjęła ona na początku formę internetowej grupy dyskusyjnej, niejawnej (czyli takiej, do której dostęp był ograniczony). Grupa ta obejmowała zatem aktywnych zwolenników i sympatyków, ale duże zainteresowanie, jakim cieszyła się owa mobilizacja, sprawiło, że przyciągała też „kibiców”, „pasażerów na gapę” (Sztompka, 2005, s. 268). To, co udało się wytworzyć w obrębie SPOKO, znalazło miejsce w pierwszej aplikacji, która okazała się na tyle interesująca, że Lublin pomyślnie przeszedł wstępny etap konkursu i dostał się na „krótką listę” miast polskich kandydujących do tytułu ESK w 2016 roku. Po tym wydarzeniu powołano kolejną, jeszcze ściślej i intensywniej współpracującą grupę pod nazwą: „Kultura 2020” (w skrócie Ku_20). W jej skład weszło wąskie grono osób, będących bezpośrednio odpowiedzialnymi za pisanie drugiej aplikacji konkursowej.

Działacz analityk usprawniający infrastrukturę miejską

Czwarty typ to „działacz analityk usprawniający infrastrukturę miejską”, związany z działaniami kooperatywno-konsultacyjnymi, polegającymi tym razem na współpracy między różnymi podmiotami zmierzającymi do ulepszenia funkcjonalności miejskiej przestrzeni, a także rozwiązań wynikających z organizowanych konsultacji społecznych. Ten typ działacza można określić jako „specjalistę”, „branżowego pasjonata”, „informatora”, często bowiem dostarczał on wiedzy i szczegółowych wskazówek z takich dziedzin, jak architektura, urbanistyka, inżynieria. Osoba taka za główny cel stawiała sobie wskazanie i opracowanie najlepszych kompleksowych rozwiązań infrastrukturalnych dla miasta. Funkcjonowała legalnie, często w ramach porozumień lub fundacji. Efekty prac, jeśli udało się je uzgodnić z władzami miasta, a do tego, jeśli zyskiwały akceptację mieszkańców, stanowiły przyczynek do trwałych zmian na dużą skalę w miejskiej przestrzeni. Zyskiwali na tym wszyscy użytkownicy miasta.

Oprócz internetowych grup dyskusyjnych wymienionych w opisie działacza ochotnika odpowiedzialnego za określone dobro wspólne, tworzonych na potrzeby jednego wydarzenia, funkcjonowała także inna grupa pracująca w sieci. Skupiała ona działaczy analityków usprawniających infrastrukturę miejską, dzielących się wiedzą i informacjami na temat przestrzeni Lublina, czyli Forum Kultury Przestrzeni (FKP). Nazwa Forum wzięła się z tego, że dyskusje łączyły wiele aspektów namysłu nad miastem, nad tym, co decyduje o jakości życia w mieście, a co określić można „kulturą przestrzeni”, czyli szeregiem „relacji, które budują harmonię przestrzeni naszego środowiska życia; relacji między takimi jej elementami, jak: architektura (budynki), ulice, place (urbanistyka), krajobraz (widoki), transport zrównoważony (piesi, niepełnosprawni, rowerzyści, komunikacja publiczna, auta), krajobraz dźwiękowy, krajobraz niematerialny (dziedzictwo, wiedza, zabytki, pomniki), mała architektura (ławki, słupki), sztuka uliczna (graffiti, rzeźba), tereny zielone, obiekty rekreacji (w tym place zabaw), partycypacja społeczna itd.” (Skrzypek, Cis, 2011, s. 175). Na forum prowadzona była wielowątkowa debata na temat miasta. Było ono otwarte na współpracę z władzami samorządowymi,

a członkowie deklarowali nieodpłatne dzielenie się wiedzą i doświadczeniem związanym z projektowaniem lubelskiej przestrzeni, działali jawnie. Najbardziej aktywni członkowie Forum tworzyli Radę Kultury Przestrzeni, która powołana została jako „społeczne ciało doradcze Prezydenta Miasta Lublin” (Zarządzenie Prezydenta Miasta Lublin, 2011). Jej członkowie zdecydowali się nieodpłatnie opiniować najważniejsze zmiany i projekty lubelskiej przestrzeni. Rada kontaktowała się także za pomocą forum internetowego, do którego mają dostęp wszyscy uczestnicy grupy Google FKP (Skrzypek, Cis, 2011, s. 179).

Ponadto do prac, w jakie angażowali się działacze analitycy usprawniający infrastrukturę miejską, należały inicjatywy współpracy pomiędzy członkami różnych organizacji a przedstawicielami władz Lublina w zakresie infrastruktury transportowej. Istotna tu była idea edukacji, promowania wśród obywateli tych wzorów, które — według członków organizacji — powinny być wprowadzone do transportu publicznego. Chodzi tutaj zwłaszcza o kampanie informacyjne Forum Rozwoju Lublina, np. Europejski Tydzień Zrównoważonego Transportu, a także debaty czy akcje uświadamiające, ile można zyskać dając w mieście pierwszeństwo pieszym i rowerzystom, a nie kierowcom samochodów. Oprócz edukacji obywateli w dziedzinie przestrzeni publicznych i infrastruktury działacze zorganizowali kilka akcji, określanych jako wywieranie nacisku na władze Lublina i lobbowanie na rzecz rozwiązań drogowych sprawdzonych na Zachodzie, takich jak buspasy, czy idei „zrównoważonego transportu”. Wymieniano też działania zmierzające do zagospodarowania terenów poprzemysłowych. Działacze Lubelskiego Towarzystwa Ekologicznej Komunikacji (LTEK) wspominali z kolei o innych inicjatywach, takich jak wpływanie na nazewnictwo przystanków komunikacji publicznej w mieście czy dążenia do stworzenia muzeum ze starymi trolejbusami i autobusami oraz powstania trolejbusowej linii muzealnej „Ziutek”.

Kolejny rodzaj działań rozmówców wynikał z traktowania przestrzeni jako miejsca spotkań, a procesów w niej zachodzących — jako okazji do nawiązania kontaktu z miejską społecznością. W Lublinie działacze przeprowadzili szereg konsultacji społecznych: w ramach projektu, finansowanego z Unii Europejskiej HerO: „Dziedzictwo jako szansa” dotyczące przestrzeni lubelskiego Podzamcza. Ponadto konsultacje dotyczyły zaniedbanych parków miejskich — Parku Rusałka i Parku Ludowego, a efektami konsultacji było opracowanie społecznych koncepcji ich zagospodarowania i przekazanie tych propozycji do Urzędu Miasta.

Działania na rzecz pamięci zbiorowej

Ostatni wyróżniony w czasie badań typ aktywności to działania na rzecz pamięci zbiorowej. Prace te skupiały członków organizacji zajmujących się utrwalaniem informacji związanych z historią Lublina, jego tradycjami, dziedzictwem kulturowym, symboliką, ważnymi postaciami, ale także z miejscami nawiązują-

cymi do środowiska mieszkalnego i jego najbliższego otoczenia oraz estetyki sfery publicznej.

Działacz animator dbający o pamięć miejsca

Piąty typ działacza to „animator dbający o pamięć miejsca”. Jego głównym celem było przekazanie informacji o mieście jak największej liczbie osób. Bardziej niż na szybkość wprowadzania zmian w przestrzeni miejskiej liczył on na ich jakość i trwałość. W związku z tym często przyjmował założenie, że warto organizować działania edukacyjne, festiwalowe, rozrywkowe, szukać skutecznych form kontaktu z odbiorcami po to, by w ciekawej formie przekazać im jak najwięcej danych i zachęcić ich do współpracy. Działacz ten twierdził, że może zagwarantować przedłużenie trwałości podejmowanych przez siebie prac. Liczył bowiem na to, że osoby, które zrozumieją konkretne idee, przejmą je i same będą propagować. Tego typu działacze pełnili często rolę animatorów kultury. Współpracowali także z samorządem. Zazwyczaj działania podejmowane były w ramach struktur sformalizowanych (fundacja, stowarzyszenie itp.). Na efektach ich prac zyskiwali wszyscy obywatele.

Przykłady działań, w jakie angażowały się tak zaprezentowane osoby, to np. dbanie o pamięć o zagładzie lubelskich Żydów. Ośrodek „Brama Grodzka — Teatr NN” organizował Misterium Światła i Ciemności, upamiętniające zagładę lubelskiego getta⁵. Inna inicjatywa to zapalenie Latarni Pamięci, czyli nieustannie włączonej latarni ulicznej, która jako jedyna ocalała ze zniszczonej dzielnicy żydowskiej. To zarazem pomnik i przypomnienie o nieistniejącym już świetle⁶. Z kolei Stowarzyszenie „Rowerowy Lublin” organizowało rajd między najważniejszymi pomnikami lubelskimi, wyznaczając trasy łączące punkty powiązane tematycznie np. wydarzeniami drugiej wojny światowej. Można także wskazać cykl imprez realizowanych po to, by spopularyzować postaci związane z Lublinem. Do takich należy akcja Ośrodka „Brama Grodzka — Teatr NN”, nazwana „Spacer z Czechowiczem”, organizowana co roku w pierwszą lipcową pełnię księżyca. Trasa obejmuje miejsca wymienione przez poetę w *Poemacie o mieście Lublinie* i stanowi zarazem przypomnienie samego poety⁷. Inną inicjatywę podjęło Stowarzyszenie Homo Faber, które zaproponowało program Lublin Szeptany, polegający na tym, że znane i ważne dla Lublina osoby opowiadały własną historię związaną z miastem. Opowieść była rejestrowana i zamieszczana na stronie miasta, skąd można było pobrać nagranie, by w dowolnej chwili udać się we wskazane miejsce i słuchając wybranej osoby ruszyć na spacer. Podtrzymywanie pamięci miejsca to również tworzenie festiwalu nawiązujących do tego, z czego Lublin kiedyś był znany. Stąd

⁵ Likwidację lubelskiego getta rozpoczęto 16 marca 1942 roku. Misterium organizowane jest od 2005 roku wieczorem 16 marca.

⁶ Latarnię Pamięci zapalono w 2004 roku.

⁷ Mowa o poemacie, który Józef Czechowicz napisał w 1934 roku.

Jarmark Jagielloński⁸, przygotowywany przez działaczy Warsztatów Kultury, czy Carnaval Sztuk-Mistrzów⁹, organizowany przez Fundację Sztukmistrzów i Warsztaty Kultury.

Kolejny „blok” aktywności społecznej interlokutorów można nazwać „edukacyjnym”. Chodzi tu o przekazywanie konkretnej wiedzy, informacji, czy też ich gromadzenie i przetwarzanie w różnorodny sposób. Do takich inicjatyw należało upowszechnianie przez członków Fundacji Rozwoju Lublina zagadnień związanych z architekturą modernizmu w Lublinie i zorganizowanie wystawy poświęconej temu tematowi. Ponadto działacze z Forum Rozwoju Lublina zamieszczali na stronach internetowych swojej organizacji informacje o aktualnych i planowanych inwestycjach w mieście. Z kolei Ośrodek „Brama Grodzka — Teatr NN” prowadził projekt Historii Mówionej, polegający na tworzeniu profesjonalnego, uzupełnianego nieustannie serwisu internetowego z wspomnieniami o Lublinie i Lubelszczyźnie. Rozmówcy z Towarzystwa dla Natury i Człowieka prowadzili „Lubelski Serwis Ekologiczny” i publikowali kwartalnik „Oikos”, a interlokutor z Towarzystwa Miłośników Lublina skupił się na wydawaniu książek o badanym mieście. Osoby odpowiedzialne za profil założony na portalu Facebook „Aj law LUBLYN” zbierały szczegółowe informacje i zdjęcia przestrzeni Lublina i umieszczały je na portalu.

Oprócz do tej pory wyróżnionych można także wymienić aktywności na rzecz pamięci zbiorowej nawiązujące do estetyzacji trzech obszarów: środowiska mieszkalnego, najbliższego otoczenia miejsca zamieszkania i sfery publicznej. Do pierwszego nawiązywał specyficzny festiwal: „Miasto Poezji”, polegający między innymi na tym, że właściciel mieszkania po wybraniu tematu, poety udostępniał wszystkim zainteresowanym swoją przestrzeń, stającą się na określony czas sceną, na której prezentowana była poezja.

Inne inicjatywy związane były z najbliższym otoczeniem miejsca zamieszkania, np. „Kurs upiększania świata”, czyli projekt realizowany przez działaczy z Dzielnico-wego Domu Kultury „Skarpa” w dzielnicy Czuby, polegający na remoncie brzydkiej klatki schodowej w zamieszkiwanym przez działaczy bloku. Klatka została zaprojektowana, pomalowana i ozdobiona lustrami w ramach, mozaikami. Te same osoby brały także udział w projekcie „Senior graffiti”, który dotyczył placu osiedlowego, a jego efektem była rewitalizacja wspomnianej przestrzeni, w ramach której starsze i młodsze pokolenie uczyło się robić graffiti. Do podobnych inicjatyw można zaliczyć odnowienie przestrzeni znajdującej się przy tymczasowej siedzibie Galerii Białej¹⁰, nazwanej „Podwórko sztuki”. Teren wokół galerii został uprzątnięty, zagospodarowany, odbywały się tam różne performatywne działania, koncerty, spotkania.

Kolejną sferą, jaką interesowali się działacze lubelskich organizacji, była przestrzeń publiczna ulicy i związane z nią kategorie estetyzacji i edukacji. Forum Rozwoju Lublina zorganizowało akcję „Pandemia estetyki”, która miała na celu napiętnować brzydkie szyldy i wyróżnić najładniejsze. Estetyzacja przestrzeni

⁸ Jarmarki Jagiellońskie odbywają się w Lublinie od 2007 roku.

⁹ Nazwa oraz charakter tego wydarzenia odnosi się do powieści Isaaca Singera *Sztukmistrz z Lublina*.

¹⁰ Galeria Biała powstała w 1985 roku. Funkcjonuje w ramach Centrum Kultury w Lublinie.

publicznych i realizacja w nich artystycznych wizji wiązała się także z Festiwałem Open City, organizowanym przez pracowników Ośrodka Międzykulturowych Inicjatyw Twórczych „Rozdroża”. Wydarzenie polegało na prezentowaniu w przestrzeniach publicznych miasta różnorodnych form sztuk wizualnych.

Zakończenie

Przedstawione przykłady włączania się działaczy w kształtowanie przestrzeni Lublina pozwalają na określenie ich mianem „nowych mieszczan” czy też sprawców lub liderów zmian. Jednak odpowiedź na pytanie dotyczące rodzajów podmiotów niegodzących się na zastaną rzeczywistość okazała się w przypadku opisywanego miasta złożona. Po wskazaniu — na podstawie wyników eksploracji — najczęściej występujących typów lubelskich działaczy społecznych widać wyraźnie, że różnią się oni między sobą pojmowaniem swojej roli w procesie zmian miejskiego otoczenia, udziałem w nim mieszkańców miasta i władz, okresem, w jakim planowane przeobrażenia miały się dokonać czy ich trwałością i legalnością. Nie znajduje tu uzasadnienia przywołana na początku artykułu teza, że kontestatorzy to osoby zainteresowane głównie kwestiami ekologicznymi bądź inicjatywami NIMBY. Celem badanych działaczy była często zmiana estetyki przestrzeni, mająca swe źródło w subiektywnym odbiorze miasta przez członków grup alternatywno-kontestacyjnych bądź też dostosowanie wybranych lubelskich miejsc do ich wymagań. Działacze nurtu kooperatywno-konsensualnego odpowiadali na potrzebę chwili i skupili się na jak najlepszym przygotowaniu miasta w konkursie o tytuł ESK 2016, ukazując możliwości i zaplecze artystyczne, kulturowe miasta, kreując je na miejsce będące odpowiedzią na potrzeby wielu różnych grup społecznych. Inni działacze, także nastawieni na kooperację i mający długodystansowe podejście do przemian, dążyli do realizacji planów mających przynieść poprawę jakości i kultury przestrzeni na wybranych obszarach Lublina. Ponadto wpływali na udoskonalanie infrastruktury dzięki wykorzystywaniu metod lobbingu, dialogu i włączaniu się w proces planowania miasta. Działania na rzecz pamięci zbiorowej sprowadzały się natomiast przeważnie do systematycznych kampanii edukacyjnych o badanym mieście lub o wybranych jego aspektach, organizacji spotkań artystycznych odwołujących się do jego tradycji, konstruowania wydarzeń wokół znanych postaci lub bohaterów literackich związanych z Lublinem. Tym samym nastawione były na wskazanie wartości, jakie mają określone przestrzenie, co można interpretować jako chęć wpływania na stosunek codziennych użytkowników do miasta, uczynienie ich bardziej świadomymi odbiorcami i dzięki temu bardziej zainteresowanymi Lublinem. Zarazem nie brak było akcji nakierowanych na estetyzowanie konkretnych miejsc: od obszaru prywatnego — domu, przez otoczenie najbliższe sferze zamieszkania, po miejsca publiczne.

Warto wskazać także inną specyfikę lubelskich działaczy społecznych, dotyczącą tego, jak definiowali oni rodzaj podejmowanych przez siebie aktywności. Chodzi tu zwłaszcza o liderów wybranego środowiska społecznego i o ochotników odpowiedzialnych za określone dobro wspólne, przywiązanych do sformułowań, które nie odzwierciedlały prawdziwego charakteru ich pracy. W pierwszym przypadku osoby działające w nurcie alternatywno-kontestacyjnym dla dobra całego reprezentowanego przez siebie środowiska gotowe były podjąć kroki ułatwiające im działalność w miejskich przestrzeniach, czyli zgadzały się na pewne ustępstwa i formalizację struktur. Jednocześnie nadal uważały się za niezależne i nieskrępowane żadnymi sztywnymi zasadami funkcjonowania. W drugim przypadku działacze ochotnicy odpowiedzialni za określone dobro wspólne często określali swoje zaangażowanie jako ruch społeczny, choć z socjologicznego punktu widzenia bardziej adekwatne było nazywanie tej oddolnej samoorganizacji społecznej zjawiskami kooperatywno-konsensualnymi, które można opisywać terminologią zaczerpniętą z teorii ruchów społecznych. Interpretacja zachodzących zjawisk jako ruchu społecznego zyskała uznanie środowiska badanych najprawdopodobniej z tego powodu, że wcześniej wydarzenia tego typu nie miały miejsca i nie przebiegały w takiej skali, jak podczas trwania konkursu o tytuł ESK 2016.

Istotny dla badań okazał się czas, w którym je podjęto. Dzięki wspomnianemu konkursowi o tytuł ESK 2016 (ostatecznie tytuł ten przypadł Wrocławowi) aktywność działaczy stała się bardziej rozpoznawalna w samym Lublinie, a ich propozycje chętniej i częściej przyjmowane zarówno przez mieszkańców, jak i przez władze miasta. Nastąpiło otwarcie na potencjalną współpracę między funkcjonującymi organizacjami, a zaletą trwających wówczas wydarzeń była możliwość większego wzajemnego zapoznania się całego środowiska działającego na rzecz Lublina, „przepracowania” różnych metod osiągania celów, a także definiowania największych problemów miasta, pokazywania takich dróg, które zagwarantują mu rozwój, szukania i wypracowywania wspólnych rozwiązań.

Bibliografia

- Czardybon M., Skrzypkowski D., 2015: *Kultura samorządowa 25+*. „Magazyn Miasta”, nr 4 (12), s. 10—17.
- Dane demograficzne, stan na dzień 30.04.2017 r., <http://bip.lublin.eu/bip/um/index.php?t=200&id=202632> [dostęp: 4.07.2017].
- Długosz D., Wygnański J., 2005: *Obywatele współdecydują. Przewodnik po partycypacji społecznej*. Warszawa: Stowarzyszenie na Rzecz Forum Inicjatyw Pozarządowych.
- Filar P., Kubicki P., red., 2012: *Miasto w działaniu. Zrównoważony rozwój z perspektywy oddolnej*. Warszawa: Instytut Obywatelski.
- Florida R., 2009: *Whos's Your City?* New York: Basic Books.
- Florida R., 2010: *Narodziny klasy kreatywnej*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.

- Franczak K., 2015: *Kultura jako źródło zysku? Etos kreatywności i współczesny dyskurs modernizacyjny*. „Przegląd Socjologiczny”, nr 2, s. 89—112.
- Jałowicki B., 2010: *Społeczne wytwarzanie przestrzeni. Wydanie nowe poprawione*. Warszawa: Scholar.
- Jałowicki B., Szczepański M.S., 2006: *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Warszawa: Scholar.
- Klaic D., 2010: *Kultura a współczesne miasto*. „Res Publica Nowa”, nr 11—12, s. 63—69.
- Klasik A., 2010: *Od sektora kultury do przemysłów kreatywnych*. W: A. Gwóźdź, red.: *Od przemysłów kultury do kreatywnej gospodarki*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury, s. 47—63.
- Kubicki P., 2011: *Nowi mieszczenie w nowej Polsce*. Warszawa: Instytut Obywatelski.
- Lewenstein B., 2010: *Między rządem a współrządzeniem. Obywatelskie modele rozwoju społeczności lokalnej*. W: B. Lewenstein, J. Schindler, R. Skrzypiec, red.: *Partycypacja społeczna i aktywizacja w rozwiązywaniu problemów społeczności lokalnych*. Warszawa: Wydawnictwo UW, s. 21—41.
- Niżyńska A., 2011: *Street art jako alternatywna forma debaty publicznej w przestrzeni miejskiej*. Warszawa: Trio.
- Pawłowska K., 2010: *Gra o przestrzeń*. W: K. Pawłowska, red.: *Zanim wybuchnie konflikt. Idea i metody partycypacji społecznej w ochronie krajobrazu i kształtowaniu przestrzeni publicznej*. Tom A: *Dlaczego?* Kraków: Fundacja Partnerstwo dla Środowiska, s. 31—43.
- Reynolds R., 2009: *On Guerrilla Gardening. A Handbook for Gardening Without Boundaries*. London: Bloomsbury Publishing.
- Santera-Szeliga J., 2013: *Sektor kultury a rozwój gospodarczy miasta*. W: J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla, red.: *Kultura a rozwój*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury, s. 413—433.
- Skrzypek M., Cis A., 2011: *Nowi mieszczenie*. W: A. Jarmuł, K. Dobosz, A. Poręba, red.: *Kultura szeroka. Księga wyjścia*. Lublin: Ośrodek „Brama Grodzka — Teatr NN”, s. 172—179.
- Strategia rozwoju Lublin 2020 (konsultacje społeczne)*, www.um.lublin.pl [dostęp: 4.07.2017].
- Strategia Rozwoju Lublina na lata 2013—2020*. Lublin: Urząd Miasta Lublin.
- Surdej A., 2000: *Partycypacja*. W: *Encyklopedia socjologii*. T. 3. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Szczepański M.S., 2005: *Miasta realnego socjalizmu, miasta realnego kapitalizmu. Aktorzy pierwszoplanowi i epizodyczni*. W: B. Jałowicki, A. Majer, M.S. Szczepański, red.: *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*. Warszawa: Scholar, s. 235—251.
- Sztompka P., 2005: *Socjologia zmian społecznych*. Kraków: Znak.
- Wnuk-Lipiński E., 2008: *Socjologia życia publicznego*. Warszawa: Scholar.
- Wójcikowski G., Wójcikowski W., 2006: *Lublin. Przewodnik turystyczny*. Lublin: Multico.
- Zarządzenie Prezydenta Miasta Lublin nr 1057/2011 z dnia 4 listopada 2011 w sprawie powołania Rady Kultury Przestrzeni.